

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.064.031>

УДК 001.4:811.161.2'374:655.413](477.54-25Хар)“1940/2020”(045)

М. В. Комова

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

maria.v.komova@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-4115-3690>

А. І. Петрушка

кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

alina.i.petrushka@lpnu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-8769-4599>

І. В. Луданов

студент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна

igor.ludanov.sk.2021@lpnu.ua

<https://orcid.org/0009-0002-1954-6727>

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОГРАФІЇ: ХАРКІВ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ

Розглянуто кількісні та якісні показники видання термінологічних словників, енциклопедій, довідників з українським рядом (УТП) в Харкові протягом 1940–2020 рр. Означено особливості темпоральності видання УТП, проаналізовано галузевий склад УТП, описано домінуючі й периферійні види УТП за способом опису лексичних одиниць. Визначено продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова, встановлено рівні публікаційної активності університетів міста у сфері термінографії. Галузевий спектр термінографічних праць свідчить про широту науково-технічних, соціально-економічних, освітніх, культурних пріоритетів Харківщини. Українська термінографія представлена видовим різноманіттям лексикографічних праць. Це свідчить про сформованість потужних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм авторів. Сучасний рівень нормалізації і кодифікації спеціальної лексики формують консолідовані зусилля усіх наукових центрів України.

Ключові слова: *термін, термінологія, термінографія, словник, енциклопедія, видавництво, видавець, університет.*

М. Komova

Doctor of Sciences in Social Communications, Associate Professor at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

A. Petrushka

Candidate of Sciences in Social Communications, Assistant at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

I. Ludanov

Student at the Department of Social Communications and Information Activity, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

INFORMATION RESOURCES OF UKRAINIAN TERMINOGRAPHY: KHARKIV TERMINOLOGICAL

The relevance of the research. The study of terminological processes that take place at a certain stage of the development of society is of permanent scientific importance both in the linguistic aspect and in any other aspect of the development of technology or culture. The issue of national term creation and term usage in priority positions is conditioned by the processes of consolidation of the scientific community's forces to consider science, technology, and culture as an integral national phenomenon.

The purpose of the research is to study the role of the Kharkiv scientific community in the development of Ukrainian terminology during 1940–2020.

The methodology. The statistical method and the method of generalization provide empirical material regarding the facts of the publication of terminological dictionaries in Kharkiv. The use of analytical-synthetic, logical, comparative methods allows to describe the results of the research, to establish the role of the Kharkiv scientific community in the formation, normalization and codification of the modern Ukrainian scientific language. The visualization method allows to graphically present the results of the analysis of terminographic activity.

The results. The terminographic activity of scientific and educational institutions operating in Kharkiv unfolds in line with the nationwide processes of formation of terminological lexicography. The sectoral spectrum of terminographic works testifies to the breadth of scientific and technical, socio-economic, educational, and cultural priorities of Kharkiv region. Ukrainian terminology is represented by a wide variety of lexicographic works. Kharkiv institutions of higher education are the leading centers of terminographic work.

The scientific novelty. Modern terminology requires studying of the achievements of the leading scientific centers of Ukraine. The study of the state of publishing activity lies in the context of evaluating the general processes of formation of scientific schools in Ukrainian terminology. Scientific and educational institutions, professional centers, creative teams, Kharkiv scientists made a significant contribution to the development of the national terminological school. The modern level of normalization and codification of special vocabulary is formed by the consolidated efforts of all scientific centers of Ukraine.

The practical significance. The research popularizes the terminographic achievements of Kharkiv scientific schools, introduces into scientific circulation a set of dictionaries and encyclopedias describing modern scientific language.

The conclusion. The study of the temporality of terminographic processes, the sectoral composition of terminographic works testifies to the formation of powerful scientific schools in the city universities, the innovative positions of scientific teams, the interest of university management, as well as the civic attitude, professionalism, language training, and enthusiasm of the authors.

Keywords: *term, terminology, terminography, dictionary, encyclopedia, publishing house, publisher, university.*

Актуальність теми дослідження. Виникнення та задоволення інформаційних потреб суспільства визначає система епістем, які циркулюють в інформаційному просторі в певну історичну епоху. Епістемі, що формують світоглядну настанову та спосіб світобачення, набувають чітких інституціональних ознак у таких феноменах, як сутності і форми знань, процедури та системи класифікації їхнього виробництва, сприйняття користувачами інформації. Наукова термінологія є універсальним лінгвістичним інструментарієм донесення до споживачів сутності знань — наукових понять та їхньої номінації. Дослідження термінологічних процесів, які відбуваються на певному етапі розвитку суспільства, має неперехідне наукове значення як у лінгвістичному, так і в будь-якому іншому аспекті розвитку техніки чи культури. Перебування проблематики з національного термінотворення й терміновживання на пріоритетних позиціях зумовлено процесами консолідації сил наукової громадськості для розгляду науки, техніки, культури як цілісного національного феномену.

Постановка проблеми. Національна термінологічна школа формується в річищі процесів термінотворення й терміновживання, здійснюваних стараннями наукових та освітніх інституцій, професійних осередків, творчих колективів, окремих науковців. Завдяки діяльності подвижників термінографічного опрацювання наукової мови формується унікальна система лексикографічних праць, яка відображає поняттєво-термінологічний апарат науки на певному етапі розвитку. Термінографічні здобутки відтворюють загальнодержавну мапу темпоральності, локалізованості, галузевої спеціалізації термінологічних досліджень та реалізації лексикографічних проєктів. Вони свідчать про особливості включеності наукових центрів у загальнонаціональні термінологічні процеси, які є визначальними чинниками збереження національної ідентичності українського народу.

Методологія дослідження публікаційної активності Харкова щодо укладання та видання термінологічних лексикографічних праць з українським рядом (далі — УТП) базується на системі загальнонаукових методів. Використання статистичного методу, методу відбору та узагальнення надає емпіричний матеріал щодо фактографічних даних і кількісних показників укладання та видання УТП в Харкові. За допомогою статистичного методу означено закономірності термінографічної діяльності харківських університетів як наукових інституцій, окремих науковців і видавців щодо темпоральності публікування УТП, їхнього розподілу за способами опису лексичних одиниць. Базові статистичні дані представлено в табличній формі. Використання аналітико-синтетичного, логічного, порівняльного методів дозволяє описати результати дослідження і встановити вагому роль наукової громадськості Харкова у формуванні, унормуванні та кодифікації сучасної

української наукової мови. Метод візуалізації дозволяє графічно подати результати дослідження, розкриває підсумки аналізу термінографічної діяльності як цілісного процесу, так і в окремих його аспектах.

Для встановлення та аналізу публікаційної активності науковців Харкова було обрано такі критерії відбору бібліографічної інформації:

- УТП, укладені в Харкові і видані в Харкові;
- УТП, укладені в Харкові і видані в інших містах;
- УТП, укладені в інших містах і видано в Харкові.

Мета статті — визначити роль наукової спільноти Харкова в розвитку української термінографії протягом 1940–2020 рр. Для досягнення цієї мети передбачено виконання таких **завдань**:

- встановити особливості темпоральності видання УТП в Харкові;
- проаналізувати галузевий склад УТП;
- дефініціювати домінантні і периферійні види УТП за способом опису лексичних одиниць;
- визначити продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова;
- означити публікаційну активність університетів міста у сфері термінографії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтовано стверджувати про масштабність, динаміку і тенденції термінографічної роботи дозволяють бібліографічні посібники. До останніх публікацій належить бібліографічний показник «Словники української мови: 1596–2018», укладений Д. Пилипчуком. Епічність, повнота, коректність бібліографування словників усіх видів, енциклопедій, опублікованих в Україні та за її межами, дозволяють дослідити процеси виявлення, обліку, опису та систематизації друкованих творів, а також вивчити досвід опрацювання української лексики на концептуальному, лексикографічному, статистичному рівнях (Пилипчук, 2020).

Серед останніх бібліографічних показників термінологічних словників та енциклопедій можна вказати працю «Українська термінографія. 1948–2002», яка засвідчила різке зростання термінологічної діяльності в 1990-х рр. під впливом процесів пробудження національної самосвідомості, початку функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя: якщо протягом 1948–1989 рр. було опубліковано трохи більше 100 термінологічних словників та енциклопедій, то у 1990-х роках — близько 600 (Комова, 2003). Нещодавно вийшло у світ видання «Українська термінологічна лексикографія. 1940–2020», у якому вміщено бібліографічний показник термінологічних словників, енциклопедій, довідників з українським рядом (УТП) (Комова & Петрушка, 2022). Показник укладено на основі «Літопису книг» Книжкової палати України. Він документально підтверджує тенденції поширення українського термінологічного словникарства в

1940–2020 рр. За цей період опубліковано 4760 термінологічних словників, енциклопедій, довідників, а також 1089 термінографічних праць — для дітей та юнацтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Темпоральність видання УТТ. Дослідження бібліографічних ресурсів свідчить, що відродження термінологічної роботи після завершення Другої світової війни припадає на кінець 1950-х — початок 1960-х рр. (Комова & Петрушка, 2022). Ці наукові процеси пов'язані із рішенням Президії Академії наук УРСР у 1957 р. створити Словникову комісію, на яку покладалося завдання визначити основні принципи укладання термінологічних словників. Розвиток науки, техніки, освіти, видання наукової та навчальної літератури українською мовою з різних галузей знань зумовили потребу в упорядкуванні, кодифікації і нормалізації української науково-технічної термінології.

Харківська наукова і видавнича спільноти перебували під впливом загальноукраїнських процесів відродження термінологічної лексикографії: початок публікаційної активності щодо видання українських термінографічних праць у Харкові припадає на 1960-ті рр. (див. таблицю 1).

Табл. 1

Темпоральність видання українських термінографічних праць у Харкові

Галузь знань	1960-ті	1970-ті	1980-ті	1990-ті	2000-ні	2010-ті	Разом
Філософія	-	-	-	3	7	1	11
Релігія	-	-	-	-	1	1	2
Соціологія	-	-	-	3	1	2	6
Політика	-	-	-	-	3	4	7
Економіка	-	-	-	17	36	9	62
Право	-	-	-	4	17	23	44
Педагогіка. Психологія	-	-	-	1	12	9	22
Українознавство	-	-	-	-	2	7	9
Державне управління	-	-	-	3	5	10	18
Природничі науки	-	-	-	11	15	17	43
Медицина	-	-	-	12	4	15	31
Техніка	-	-	-	29	37	27	93
Сільське господарство	-	-	-	10	12	10	32
Культура. Мистецтво. Спорт	-	-	-	2	8	11	21
Філологія	-	-	-	1	7	12	20
Географія	-	-	-	1	3	1	5
Історія	-	-	-	1	3	6	10
Соціальні комунікації	1	1	-	2	14	13	31
Разом	1	1	-	100	187	178	467

Розгортання термінологічної роботи безпосередньо зумовлює діяльність наукових та навчальних осередків. Розташування в Харкові Книжкової палати України, Харківського державного інституту культури зумовлює зосередження тут значного творчого наукового потенціалу, формування харківської наукової школи в царині документно-інформаційної діяльності. Тому закономірно, що першою та єдиною термінологічною працею, виданою в Харкові в 1960-х рр., стає «Довідник з бібліотекознавства і бібліографії» авторства Е. В. Куделько і С. Й. Мінц (Куделько & Мінц, 1969). Охопивши термінологію з усіх напрямів бібліотечної справи та суміжних галузей, довідник відіграє роль термінологічної бази у створенні наукових, навчальних, методичних видань і в умовах відсутності національних стандартів забезпечує уніфікацію українських термінів та однозначність їхніх тлумачень. У довіднику підбито підсумок процесу термінотворення на той час й узагальнено науково-теоретичні надбання (Комова, 2011).

Харків започаткував традицію репринтних перевидань визначних словників минулого. Ще у 1930 р. тут уперше виходить у світ «Словник ділової мови» М. Дорошенка, М. Станиславського, В. Страшкевича. Через 40 років у Харкові опубліковано репринтне перевидання цього російсько-українського словника, зважаючи на його унікальність та наукову цінність (Дорошенко та ін., 1930). Ідея перевидання термінологічних словників золотого десятиріччя розвивається в 1990-х рр. у лексикографічній діяльності Інституту української мови, Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, які готують репринтні перевидання визначних словників минулого в серіях «Словникова спадщина України», «Українська граматична класика». До відібраних словників входить й харківське репринтне видання 1930 р. «Словника ділової мови». Його перевидавали тричі: у Києві у 1993 і 2018 рр., зокрема у ВД Дмитра Бураго в межах серії «Словникова спадщина України», а також в Мюнхені в Українському вільному університеті з післясловом українського мовознавця О. Горбача (Дорошенко та ін., 1993, 2018; Дорошенко та ін., 1993).

Схожа «видавнича доля» й у «Словника музичної термінології», опублікованого в Харкові в Державному видавництві України в 1930 р. У 2008 р. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України відтворив харківське видання в 7 випуску серії «Із словникової спадщини» (Словник музичної термінології, 2008).

Локалізованість видання термінологічних лексикографічних праць з українським рядом в Україні свідчить, що Харків є вагомим центром термінологічних досліджень і разом з Києвом та Львовом входить до міст з найвищою публікаційною активністю (див. таблицю 2).

Міста з високим рівнем локалізованості видання УТП

Назви міст	Галузі знань										К-сть словн.								
	1	2	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.7	4	5		6.1	6.2	6.3	7	8	9.1	9.2	10
Київ	35	45	36	47	247	184	97	48	119	208	186	324	63	110	92	31	84	212	2168
Львів	22	11	19	31	62	11	11	10	25	42	62	83	16	46	12	2	8	29	502
Харків	11	2	6	7	62	44	22	9	18	43	31	93	32	21	20	5	10	31	467
1. Філософія. Логіка. Етика. Естетика 2. Релігія. Теологія. Міфологія 3.1. Соціологія. Соціальне забезпечення 3.2. Політика. Політологія 3.3. Економіка 3.4. Право. Судова система	3.5.(3.6) Педагогіка. Психологія 3.7. Українознавство. Країнознавство 4. Державне управління 5. Математичні і природничі науки 6.1. Медицина. Фармація 6.2. Техніка. Промисловість										6.3. Сільське господарство 7. Культура. Мистецтво. Спорт 8. Філологія 9.1. Географія 9.2. Історія 10. Соціальні комунікації								

Проте темпоральність видання українських термінографічних праць у першій трійки міст різна: якщо Київ та Львів поступово реалізовували свій потенціал (хоча в 1940–1980 рр. видання УТП і в цих центрах не було значним), у Харкові по-справжньому широкий розмах термінологічної діяльності спостерігаємо з часу відновлення незалежності України.

Три десятиліття демонструють динамічне зростання кількості виданих термінологічних словників, галузевих енциклопедій та енциклопедичних словників, довідників: 1990-ті — 100 видань, 2000-ні — 187, 2010 (за неповними даними) — 178. Загалом опубліковано майже 470 термінологічних лексикографічних праць з українським рядом. Це свідчить про високий науковий, освітній, видавничий потенціал східної твердині української держави.

Галузевий склад УТП — універсальний. Тематична широта видань свідчить про науково-технічні, соціально-економічні, освітні, культурні пріоритети Харківщини (див. рисунок 1).

Рис. 1. Галузевий склад УТП, опублікованих у Харкові в 1940–2020 рр.

Безумовний пріоритет належить словникам, енциклопедіям та довідникам з техніки та економіки, що об'єктивно відображає виробничий профіль регіону (відповідно 93 і 62 назв).

Вагомо представлені й УТП з правових, соціально-економічних галузей знань і практичної діяльності: права (44), природничих наук (43), сільського господарства (32), соціальних комунікацій і медицини (по 31), педагогіки і психології (22), культури, мистецтва і спорту (21), філології (20).

Очікують свого розвитку та реалізації термінографічні проекти з суспільно-політичних питань. Про наукові й освітні ресурси свідчать опубліковані УТП з державного управління (18), філософії (11), історії (10), українознавства (9), політики (7), соціології (6), географії (5), релігії (2).

Способи опису лексичних одиниць в УТП. Українська термінографія, що набула розвитку в Харкові, представлена широким видовим різноманіттям лексикографічних праць (див. таблицю 3).

Табл. 3

**Розподіл українських термінографічних праць
за способом опису лексичних одиниць**

	Перекладні			Тлумачно-енциклопедичні			Тлумачно-перекладні			Разом
	2-мовні	3-мовні	4 і більше мовні	Тлумачні	Енциклопедії	Довідники	2-мовні	3-мовні	4 і більше мовні	
Філософія	2	-	-	8	1	-	-	-	-	11
Релігія	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2
Соціологія	1	-	-	5	-	-	-	-	-	6
Політика	1	-	-	4	2	-	-	-	-	7
Економіка	14	2		36	1	5	2	1	1	62
Право	4	1		31	1	3	3	1		44
Педагогіка. Психологія		1		12	4	5				22
Українознавство				2	5	2				9
Державне управління	2	1		6	4	3		2		18
Природничі науки	10	4	2	13	3	8	2	1		43
Медицина	6	2	2	10	2	9				31
Техніка	29	12	2	21	7	7	3	11	1	93
Сільське господарство	3	2		20	2	4		1		32
Культура. Мистецтво. Спорт	1			16	4					21
Філологія	2	1		12		5				20
Географія	1	1		3						5
Історія	2			6	2					10
Соціальні комунікації	8	1	1	19	1	1				31
Разом	86	28	7	226	39	52	10	17	2	467

Повнота репрезентативності провідних видів термінографічних праць, їхня наявність у всьому галузевому спектрі свідчить про сформованість термінологічних шкіл Харкова, які локалізовані в університетах, наукових установах, громадських та професійних спілках (див. рисунок 2).

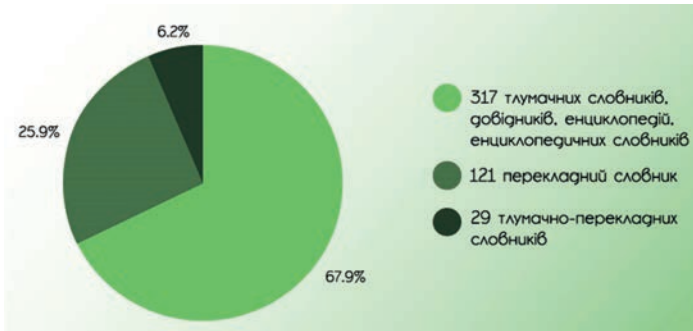

Рис. 2. Видова структура УТП за способом опису лексичних одиниць

У 75 двомовних перекладних і тлумачно-перекладних словниках, що становить майже 80% з усіх праць цього виду, наведено українські та російські відповідники. Зрідка трапляються словники з англійським рядом. Поодинокі видання з польським, французьким, туркменським рядом. Серед тримовних перекладних і тлумачно-перекладних словників доміантними мовами перекладу українських термінів є англійська і російська — 41 словник (понад 90%). Поряд з українським і російським рядом зрідка наявні ряди французькою, туркменською, латинською мовами.

Особливо цікавий і рідкісний масив словників, що містять відповідники 4 і більше мовами, серед яких — 7 перекладних і 2 тлумачно-перекладних. Галузевий спектр багатомовних словників різноманітний. Вони розкривають термінологічно-поняттєвий апарат екології, медицини, анатомії, авіації, геодезії, економіки, енергетики та електротехніки (Микитюк & Злотін, 1995). Мовами перекладу є переважно європейські мови в різноманітних комбінаціях: українська, англійська, іспанська, латинська, німецька, російська, французька, а також китайська.

Харківські термінологи уклали 317 УТП тлумачно-енциклопедичного виду, що робить їх найбільш поширеним різновидом. Вони становлять майже 80% від усього обсягу термінологічних праць, опублікованих у Харкові. Така закономірність співзвучна загальнодержавній тенденції, що можна пояснити активним використанням термінографічних праць у навчальному процесі ЗВО (див. рисунок 3).

Найбільш динамічно поповнюються тлумачні словники (226 назв) та довідники (52). Лідерські позиції посідають тлумачні словники з економіки (36), права (31), техніки (21). Найбільше довідників публікують з медицини і фармації (9), з природничих наук (8), що покликані задовольняти інформаційні потреби споживачів з питань медичної практики, а також фізичних, хімічних, математичних узагальнень, наукової номенклатури (Бучко & Ткачова, 2012).

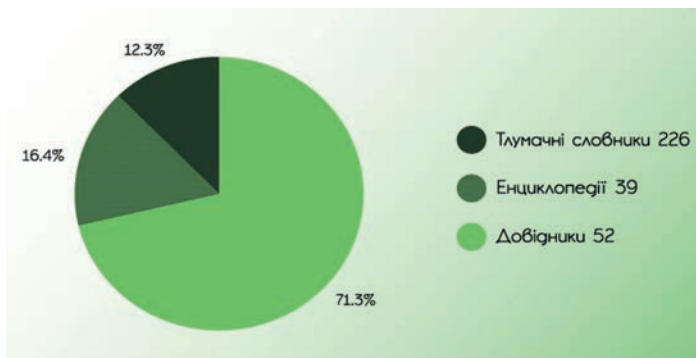

Рис. 3. УТП тлумачно-енциклопедичного циклу

Найбільш рідкісним видом УТП тлумачно-енциклопедичного виду є енциклопедії, енциклопедичні словники, зважаючи на вимоги до кількісного та якісного наповнення таких наукових праць: фундаментальність, системність, повнота, достовірність, обсяги. Із Харковом пов'язано видання енциклопедій майже з усіх сфер суспільної діяльності, за винятком релігії, соціології, філології, географії. Унікальне видання — «Велику українську юридичну енциклопедію» у 20 томах — створено в результаті співпраці наукових колективів Національної академії правничих наук України і Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, розміщених у Харкові, та Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України (Битяк, 2016). Оpubліковано енциклопедію у видавництві «Право», заснованому Національною академією правових наук України. У харківському видавництві «Фоліо» вийшла у світ «Українська дипломатична енциклопедія» в 5 томах, створена в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка і присвячена його 180-й річниці заснування.

Креативно розвивається термінографія країнознавства, українознавства, культури, мистецтва (9 назв). Кілька перевидань витримала «Енциклопедія нашого українознавства» (Кривенко & Павлів, 2012). У Харкові вийшла у світ енциклопедія за редакцією всесвітньовідомого письменника, філософа, семіотика і медієвіста У. Еко — «Історія європейської цивілізації. Греція» в українському перекладі (Еко, 2015). У Харківському національному університеті мистецтв ім. І. П. Котляревського укладено «Малу енциклопедію режисера театру анімації» з метою забезпечення навчального процесу з курсів «Режисура театру анімації», «Теорія театру анімації», «Історія театру анімації України», «Історія світового театру анімації» (Інюточкін, 2012). Видові особливості перекладного, тлумачного та енциклопедичного словника поєднано в українсько-латинсько-російсько-англійському «Енциклопедичному тлумачному словнику з фармації» (Котвіцька,

2019). У Харкові видано кілька енциклопедій технічного, сільськогосподарського профілю, з харчування, історії моди, птахівництва, тваринництва. Із суміжногалузевих для спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» видань підготовлено «Енциклопедію видавничої справи» в ХНУРЕ (Ткаченко та ін., 2008).

Виятково цікавим прошарком УТП є ілюстровані словники, енциклопедії, довідники. Ілюстрація розкриває поняттєві особливості термінологічного апарату, візуалізує характерні особливості реалій, які підкреслюють мистецькі засоби. Ілюстрування як візуальний елемент розкриття поняття використовують в УТП щодо української міфології та культурної спадщини, фольклору, лікарських трав і рослин, архітектури України, моди, хатха-йоги (Кононенко, 2011; Леонтьєв, 2010; Сметана, 2014).

Для термінографічних праць, опублікованих в Україні, властива значна кількість словників близьких за тематикою і способом лексикографічного опису спеціальних термінів. Така закономірність простежена й у галузевому та видовому спектрі УТП, опублікованих у Харкові, передусім серед економічних, історіографічних, культурознавчих, екологічних, філософських, політологічних праць. Це призводить до певних проблемних ситуацій:

- ймовірна відсутність узгодження близьких за тематикою словників на термінологічному і поняттєвому рівнях;
- виникають та зберігаються термінографічні лакуни, які призводять до відсутності тяглості лексикографічного опрацювання спеціальної лексики;
- зростає ймовірність виникнення чи збереження лексико-семантичних явищ, яких необхідно уникати; термінологічної синонімії, полісемії, а також порушення моделей термінотвору.

Для словників, енциклопедій та довідників, опублікованих у Харкові, властива загальноукраїнська закономірність: УТП випускають у світ видавництва, що є самостійними підприємствами, та видавництва, афілійовані до університетів, академій та інститутів (далі — університети), а також до інститутів НАН України, громадських, культурних та професійних організацій (далі — наукові центри) (див. рисунок 4).

Термінографічна діяльність видавництв Харкова. Бібліографічні описи свідчать, що видання УТП здійснює 55 видавництв, проте їхня продуктивність різна. Диференціація видавництв за кількістю випущених УТП дозволяє виокремити 3 групи (див. рисунок 5).

До 1 групи належать 6 видавництв, які систематично публікують термінографічну продукцію. Серед них: «Основа» (31 словник), «Право» (20 словників), «Клуб сімейного дозвілля» (19), «Прапор» (18), «Торсінг» (13), «Фактор» (11). Загалом вони опублікували 112 назв УТП, що становить майже 50% від усього обсягу.

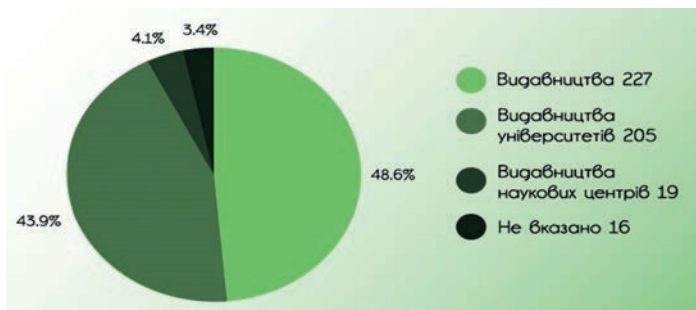

Рис. 4. Розподіл УТП за видавництвами

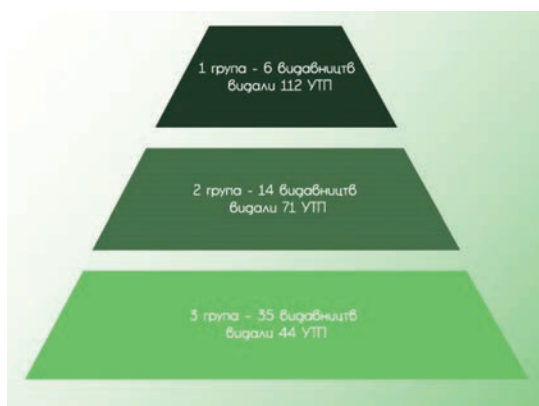

Рис. 5. Продуктивність видання УТП у видавництвах Харкова

До 2 групи належать 14 видавництв, які уже опублікували 3–9 словників і формують свій імідж осередків видання лексикографічної продукції. «Фоліо», «Ранок», «Майдан», «Нове слово», «Еспада», «Лідер», «Каравела» опублікували 71 назву словників, енциклопедій, довідників.

До 3 групи належать 35 видавництв, які надрукували 44 термінографічні праці. Ця найбільша когорта включає такі видавництва, як «Консум», «Око», «Оберіг», «Школа» та багато інших. Надрукувавши спорадично 1–2 словники, вони перебувають на початку шляху до видання лексикографічних праць, які потребують пильної уваги під час редакційно-видавничого опрацювання.

Термінографічна діяльність наукових та освітніх осередків Харкова. Провідними центрами термінографічної роботи серед наукових інституцій є, безумовно, харківські заклади вищої освіти. Про це свідчить безпосередня афіліція до певних університетів. Відсутність афіліції до університетів,

інститутів НАН України, освітніх та культурних осередків не виключає й тих випадків, коли УТП укладені науковцями університетів, однак видані у видавництвах без чіткого співвіднесення з організацією. Публікаційна активність наукових колективів, як і тематична спрямованість УТП, різна. За рівнем публікаційної активності поділяємо ЗВО на 3 групи.

Найвищі показники видання УТП демонструють Харківський національний економічний університет (ХНЕУ), Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва (ХНАУ), Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (ХНУ), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (ХПІ). Тут укладено 50% УТП від усієї кількості словників, створених у Харкові (див. таблицю 4).

Табл. 4

Університети Харкова із найвищою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Харківський національний економічний університет	32
Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва	28
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	23
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	19
Разом	102

Це свідчить про сформованість авторитетних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм і жертвовність авторів.

Природно, що тематичний профіль УТП, укладених у ХНЕУ, охоплює питання макро- та мікроекономіки, грошового обігу, інвестування, страхування, оподаткування, фінансів підприємств, фінансового й банківського менеджменту. Проте з метою забезпечення навчального процесу створюють словники з питань аналізу та проєктування інформаційних систем, адміністрування та моніторингу комп'ютерних мережних систем, формування систем штучного інтелекту, моделювання та структурування даних, системного мережного програмного забезпечення, а також з філософії, фізики, екології, логістики, управління персоналом (Кавун & Огурцов, 2008). Це переважно тлумачні й двомовні (український і російський ряди), зрідка тримовні (український, англійський, російський, туркменський ряди) перекладні словники. Укладено й словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки (Винник, 2006). Глосарій з навчальної дисципліни «Культурологія» присвячено 30-річчю ХНЕУ (Малець, 2009).

Термінографічні праці, укладені в ХНАУ, мають яскраво виражений спеціальний профіль. Домінують перекладні і тлумачні словники з агроно-

мії, польових культур, ґрунтознавства, сільськогосподарської ентомології, ботаніки, дендрології, екології, фітопатології, фітофармакології, лісової меліорації (Гладун, 2008). Створено також й словники з економіки, агроекономіки, інформатики, обчислювальної техніки, культурології, історії світової та вітчизняної культур, соціології, політології, що відтворює обов'язкові до вивчення навчальні дисципліни в університеті. Очевидно переважають тлумачні словники. Серед перекладних трапляються дво- і тримовні з українським, англійським, латинським і російським рядами. Створено п'ятимовний словник термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії (Крохмаль та ін., 1995).

Лексикографічне опрацювання гуманітарної і науково-природничої термінології становить специфіку термінологічної роботи науковців ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Укладено переважно дво- і тримовні перекладні й тлумачні словники з сучасного правничого терміновживання, когнітивно-дискурсивної лінгвістики, історіографії, електронної освіти, математики, гідрології, валеології, екології, а також безпеки інформаційних систем, кібербезпеки, картографії, картографічного креслення, топографії, безпеки життєдіяльності. Рідкісне поєднання мов у словнику з екології та неоекології: українська, російська, англійська, китайська (Некос та ін., 2013). Викликає професійний інтерес й словник термінів і висловів документів Давньої Русі (Духопельников & Кушнарьов, 2017). Ґрунтовна термінографічна праця — російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики — створена в результаті співпраці науковців Інституту радіофізики та електроніки ім. О. Я. Усикова НАН України і ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Опубліковано в Києві в серії «Словники України».

Вагома частка тлумачних і перекладних словників, енциклопедичних словників, створених у ХПІ, присвячена термінології гуманітарної, соціально-економічної сфер: соціології, економіки, екології, логіки, філософії. Спеціальна технічна лексика опрацьована з питань безпеки життєдіяльності, надійності технічних систем, електротехніки, гідропневмоавтоматики, технології машинобудування та верстатобудування. У ХПІ укладено рідкісний тлумачно-перекладний словник з ринкової економіки, який містить терміни-відповідники 6 мов: української, російської, англійської, німецької, французької, іспанської (Кучерявенко, 1994). До особливих праць можна віднести й мінералого-петрографічний словник, де подано описи понад 2 000 мінералів (Білецький та ін., 2018). Науковці ХПІ уклали термінологічні словники з автоматизації технологічних процесів і виробництв, релігієзнавства, з бізнесу та підприємництва, екології, проте опублікували їх у Києві та Чернівцях.

Для термінологічних словників, укладених у ЗВО другої групи, властива зорієнтованість на вузькоспеціальну лексику відповідно до галузевого профілю університетів (Золотарьов & Зінченко, 2011; Миславський, 2007). Проте частка словників, що кодифікують гуманітарну і соціально-економічну термінологію, значна (див. таблицю 5).

Так, у Національній юридичній академії України ім. Я. Мудрого загалом укладено 12 словників, з них тільки 4 праці описують власне правничу термінологію, решта — культурознавчу, економічну, логічну термінологію. Це свідчить, що до термінографічної роботи залучені науковці передусім загальноуніверситетських гуманітарних, економічних кафедр. Науковці, котрі володіють вузькоспеціалізованими знаннями, перебувають у пасивному сегменті.

Табл. 5

Університети Харкова із середньою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого	12
Харківський національний медичний університет	11
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди	11
Харківський національний університет радіоелектроніки	9
Харківський національний автомобільно-дорожний університет	8
Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова	8
Українська інженерно-педагогічна академія	7
Національний університет внутрішніх справ	6
Національний фармацевтичний університет	5
Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка	5
Харківський державний університет мистецтв ім. М. П. Котляревського	3
Разом	85

В університетах із публікаційною активністю, яка ще не набула високого рівня, створено 1–2 словники чи довідники (див. таблицю 6).

Попри поодинокість таких видань, слід відзначити їхні спеціалізованість та відповідність профілю університетів. Так, у Національній академії Національної гвардії України створено англо-український словник автомобільних термінів (Рябова, 2016), у Харківському державному технічному університеті будівництва та архітектури — тлумачний словник бетонів та сухих будівельних сумішей (Ушеров-Маршак & Латорець, 2010). Колектив науковців Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління України уклали 5 том Енциклопедії державного управління (Амосов & Ігнатенко, 2011). У

Харківський державній академії культури створено словник найбільш уживаних термінів з естетики (Гуріна, 2005), перекладний словник бібліотечних і бібліографічних термінів (Колосова & Удалова, 1992).

Табл. 6

Університети Харкова із початковою публікаційною активністю

Назва ЗВО	Разом
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»	2
Харківська державна академія культури	2
Харківська гуманітарно-педагогічна академія	2
Народна українська академія	2
Харківський механічний технікум ім. О. О. Морозова	2
Харківська державна академія фізичної культури	1
Харківський національний технічний університет будівництва та архітектури	1
Харківський інститут управління	1
Харківський зооветеринарний інститут	1
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління України	1
Міжнародний слов'янський університет	1
Національна академія Національної гвардії України	1
Харківський бізнес-коледж	1
Разом	18

У Харкові видано кілька словників під егідою інститутів НАН України: тлумачний довідник з ядерного приладобудування (В. Любинський), словник-довідник з лісової меліорації агроландшафтів (Г. Гладун), французько-український та українсько-французький юридичний словник (Малишева & Микитин, 2017). Їх уклали автори, афільовані до Інституту монокристалів, Українського НДІ лісового господарства та агролісомеліорації ім. Г. М. Висоцького, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

Харків — визнаний національний науковий та освітній центр з юриспруденції. Наукова співпраця Національної академії правових наук України, інститутів НАН України та університетів забезпечує високий рівень нормалізації і кодифікації наукової термінології, створення фундаментальних термінологічних праць. До таких видань належить передусім «Велика українська юридична енциклопедія» у 20 томах, створена стараннями Національної академії правових наук України, Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України і Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (Битяк, 2016).

У Національній академії правових наук України створено словник термінів з правової конфліктології (Битяк, 2006), словник-довідник з ювенальної юстиції (В. Зеленецький, Н. Сібільов, Л. Кривоченко). За авторства В. Шепітько вийшов у світ енциклопедичний словник з криміналістики (українсько-російський і російсько-український) на 1500 термінів (Шепітько, 2001). Безумовний інтерес становить словник-довідник з кримінальної юстиції в латинських висловах і термінах (Шепітько, 2020).

Плідно працює на ниві термінографії головна в Україні наукова установа в галузі радіології, дозиметрії та метрології іонізуючого випромінювання — Інститут медичної радіології та онкології ім. С. П. Григор'єва, заснований у Харкові ще у 1920 р., який нині входить у систему Національної академії медичних наук України. Тут створено тлумачний словник радіологічної термінології (М. Пилипенко, І. Корнейко), тлумачний українсько-російський словник з наукової та інноваційної діяльності, інтелектуальної власності (Н. Артамонова). Укладено українсько-російсько-англійський словник на понад 9 000 термінів з психології, медичної психології, психіатрії (Кутько, 1997).

Харківські академічні інститути, що входять у мережу Української академії аграрних наук, опублікували «Термінологічний словник з питань ґрунтознавства, агрохімії і меліорації ґрунтів» (В. Ведмедєв, Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського), «Російсько-український і українсько-російський словник по пшениці» (В. Голік, Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва) (Голік, 1995).

Для публікації термінологічних перекладних та тлумачних словників видавничу базу Харкова використовують такі науково-дослідні інституції: Український НДІ дизайну та ергономіки, Спілка дизайнерів України, Національний науково-дослідний реставраційний центр України, Харківський НДІ судової експертизи ім. М. С. Бокаріуса.

Наукова колаборація у сфері термінографічної роботи — поширена практика харківських наукових осередків. Так, Харківське лексикографічне товариство у співпраці з Національним технічним університетом «Харківський політехнічний інститут» створило «Російсько-український робочий словник фахівця з електротехніки: електричні машини» (Єгоров та ін., 2001). Харківське історико-філологічне товариство разом із Харківським національним університетом ім. В. Н. Каразіна уклало серію словників про лексико-словотвірні інновації (Нелюба & Редько, 2017).

Наукові товариства проводять самостійні термінографічні розвідки, співпрацюють з іншими науковими журналами. Так, Харківське наукове медичне товариство у співпраці з журналом «Ортопедія, травматологія, протезування» опублікувало «Російсько-український медичний словник: посібник лікаря-ортопеда-травматолога» (Корж, 1993).

Видавничі серії словників та енциклопедій, опублікованих у Харкові.

Термінологічні словники і довідники часто видають у межах видавничих серій. Така тенденція властива для видавництва «Основа», яке у 18 із 31 УТП опублікувало в таких серіях, як «Золота педагогічна скарбниця», «Для турботливих батьків», «Професійний довідник», а також у журнальних серіях (Туріщева, 2009). Видавництво «Основа», яке спеціалізується на публікації навчальної літератури, спільно з освітніми журналами випускає у світ УТП у складі серій «Бібліотека журналу...». До таких журналів належать: «Управління школою», «Історія та правознавство», «Історія та правознавство», «Вивчаємо українську мову та літературу», «Фізика в школах України», «Географія», «Біологія» (Пугач, 2017; Киридон & Мартинюк, 2011; Демченко, 2013). Окрім вказаних, УТП входять до складу навчальних, навчально-наукових видавничих серій, які публікують й інші видавництва. До них належать:

- *універсальні серії*: «Словники України», «Словник», «Від А до Я», «Термінографічна серія СловоСвіт», «Термінологічні словники України», «Бібліотека УРЖ», «Бібліотека державної мови», «Словникова скарбничка»;
- *вузько спеціальні, професійні серії*: «Бібліотечка лідера місцевого самоврядування», «Словник фахівця», «Професіонал», «Бібліотека постачальника», «Українські технічні словники», «Бібліотека журналу “Маркетинг і реклама”», «Юридичний радник», «Слідча та експертна практика», «Бібліотека слідчого», «Бібліотека еколога»;
- *освітні, педагогічні*: «Академія», «Енциклопедія берегині домашнього вогнища»;
- *меморіальні*: «Словникова спадщина України».

Публікація термінографічних праць у складі видавничих серій допомагає чіткіше встановити їхнє функціональне та читачьке призначення, що позначається на відборі, методиці групування, нормативності лексичного матеріалу, а також на способі лексикографічного опису та обсязі.

Висновки. Термінографічна діяльність наукових та освітніх інституцій, що функціонують в Харкові, розгортається в руслі загальнодержавних процесів становлення термінологічної лексикографії. Укладання і видання термінологічних словників, галузевих енциклопедій та енциклопедичних словників, довідників набуває широкого розмаху із відновленням незалежності України. Харків є вагомим центром термінологічних досліджень і поряд із Києвом та Львовом входить до міст з найвищою публікаційною активністю. Це свідчить про високий науковий, освітній, видавничий потенціал східної твердині української держави. Галузевий склад термінографічних праць — універсальний. Пріоритет належить працям із техніки, економіки,

права. Галузевий спектр термінографічних праць свідчить про широту науково-технічних, соціально-економічних, освітніх, культурних пріоритетів Харківщини. Українська термінографія, що набула розвитку в Харкові, представлена видовим різноманіттям лексикографічних праць. Мовами перекладу є переважно європейські мови в різноманітних комбінаціях: українська, англійська, іспанська, латинська, німецька, російська, французька, а також китайська. Цікавим прошарком термінографічних праць є ілюстровані словники, енциклопедії. Для праць, опублікованих у Харкові, властива загальноукраїнська закономірність: вони часто афільовані до університетів, академій та інститутів, а також до інститутів НАН України, громадських, культурних і професійних організацій. Їх часто видають у межах видавничих серій. Провідними центрами термінографічної роботи є харківські заклади вищої освіти. Це свідчить про сформованість авторитетних наукових шкіл в університетах міста, новаторські позиції наукових колективів, зацікавленість менеджменту університетів, а також про громадянську позицію, професіоналізм, мовну підготовку, ентузіазм авторів.

Перспективи подальших досліджень. Загальнонаціональна термінологічна школа розвивається в результаті примноження здобутків наукових осередків у сфері термінотворення, терміновживання, термінографії у всіх регіонах України. Розвідки особливостей термінографічної діяльності регіональних наукових та освітніх інституцій, професійних товариств, творчих колективів, окремих науковців формують розуміння всеукраїнської єдності цілей, наукових засад і методів досліджень наукової мови.

Список посилань

- Амосов, О. Ю., & Ігнатенко, О. С. (2011). *Енциклопедія державного управління (у 8 т. Т. 5: Територіальне управління)*. Видавництво ХарРІДУ «Магістр».
- Битяк, Ю. П. (2016–2018). *Велика українська юридична енциклопедія (у 20 томах)*. Право.
- Білецький, В. С., Суярко, В. Г., & Іщенко, Л. В. (2018). *Мінералогічний словник: описи понад 2 000 мінералів*. НТУ «ХПІ».
- Бучко, Д. Г., & Ткачова, Н. В. (2012). *Словник української ономастичної термінології*. Ранок-НТ.
- Винник, О. П. (2006). *Словник найменувань метафоричного походження у сфері економіки*. ХНЕУ.
- Гладун, Г. Б. (2008). *Лісові меліорації: термінологічний словник: навчальний посібник*. Нове слово.
- Голік, В. С. (1995). *Російсько-український і українсько-російський словник по пшениці*. ІР ім. В. Я. Юр'єва.
- Гуріна, Г. Г. (2005). *Естетика: словник*. ХДАК.
- Демченко, В. М. (2013–2014). *Українознавчий словник*. Основа.

- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1993). Українські граматики. Український вільний університет (Вип. 11: Словник ділової мови). *Наукова бібліотека ім. М. Максимовича*. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?1541>
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1993). *Словник ділової мови: російсько-український: термінологія та фразеологія (Проект) (репринтне видання)*. Український вільний університет.
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (1930). Російсько-український словник ділової мови. ДВУ. *Російсько-українські словники*. <http://r2u.org.ua/main/dicts> (дата звернення 06.12.2022 р.)
- Дорошенко, М., Станіславський, М., & Страшкевич, В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія (репринтне видання 1930 р.)*. ВД Дмитра Бураго.
- Духопельников, В. М., & Кушнарьов, С. С. (2017). *Словник термінів і висловів документів Давньої Русі та Росії XI–XVIII століть*. ХНУ імені В. Н. Каразіна.
- Еко, У. (2015). Історія європейської цивілізації. В О. В. Смітгіна, І. С. Горнова, О. О. Феденко (Пер.), *Греція: енциклопедія*. Пер. вид. : L'Antichità. Grecia / a cura di Umberto Eco. Milano, 2012.
- Єгоров, Б. О., Єгорова, Г. Г., & Осташевський, М. О. (2001). *Російсько-український робочий словник фахівця з електротехніки: електричні машини*. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківське лексикографічне товариство.
- Золотарьов, В. О., & Зінченко, В. М. (2011). *Англо-франко-український словник дорожніх термінів Всесвітньої дорожньої Асоціації (PIARC-AIPCR)*. Харківський національний автомобільно-дорожній університет.
- Інюточкін, О. О. (2012). *Мала енциклопедія режисера театру анімації: навчальний посібник*. Колегіум.
- Кавун, С. В., & Огурцов, В. В. (2008). *Глосарій з навчальної дисципліни «Адміністрування та моніторинг комп'ютерних мережних систем»*. ХНЕУ.
- Калашник, В. С., Кириченко, О. Я., & Лисенко, О. А. (2006). *Російсько-український словник з радіотехніки, радіоелектроніки та радіофізики*. Наукова думка.
- Киридон, А. М., Мартинюк, В. О., & Троян, С. С. (2011). *Словник-довідник: міжнародні відносини: країнознавство (у 2 частинах)*. Основа.
- Колосова, Н. Ф., & Удалова, В. К. (1992). *Українсько-російський і російсько-український словник бібліотечних і бібліографічних термінів*. Харківський інститут культури.
- Комова, М. В. (2003). *Українська термінографія (1948–2002): бібліографічний покажчик*. Ліга-Прес.
- Комова, М. В. (2011). *Українська документознавча термінологія: шляхи формування та функційні особливості: монографія*. Видавництво НУ «Львівська політехніка».

- Комова, М. В., & Петрушка, А. І. (2022). *Українська термінологічна лексикографія: 1940–2020: навчальний посібник*. Новий світ-2000.
- Кононенко, О. А. (2011). *Українська міфологія та культурна спадщина: ілюстрований словник-довідник міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їхніх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців*. В. А. Кононенко (графіка і малюнки). Фоліо.
- Корж, О. О. (1993). Російсько-український медичний словник: посібник лікаря-ортопеда-травматолога. *Ортопедия, травматология, протезирование*, 70.
- Котвицька, А. А. (2019). *Енциклопедичний тлумачний словник з фармації: українсько-латинсько-російсько-англійський*. Золоті сторінки.
- Кривенко, О. А., & Павлів, В. В. (2012). *Енциклопедія нашого українознавства*. Л. П. Вировець (Художник-оформлювач). (Вид. 3-тє, перероблене і доповнене). Фоліо.
- Крохмаль, Є. М., Левицький, І. Ю., & Благодієва, Л. О. (1995). *П'ятимовний словник основних термінів і визначень з геодезії, фотограмметрії та картографії*. Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.
- Куделько, Е. В., & Мінц, С. Й. (1969). *Довідник з бібліотекознавства і бібліографії*. Редакційно-видавничий відділ Книги палати УРСР.
- Кутько, І. (1997). *Психологія. Медична психологія. Психіатрія = Психология. Медицинская психология. Психиатрия = Psychology. Medical psychology. Psyciatry: термінологія: українські, російські, англійські терміни: понад 9 000 слів-термінів*. НДІ медичної радіології ім. С. П. Григор'єва.
- Кучерявенко, П. Х. (1994). *Тлумачно-термінологічний словник з ринкової економіки: україно-російсько-англо-німецько-французько-іспанський: словник-довідник*. Інститут системних досліджень освіти, ХІП.
- Леонт'єв, Д. (2010). *Архітектура України: від античності до нашого часу: велика ілюстрована енциклопедія*. Ранок.
- Малець, І. В. (2009). *Глосарій з навчальної дисципліни «Культурологія»*. ХНЕУ.
- Малишева, Н. Р., & Микитин, І. С. (2017). *Французько-український та українсько-французький юридичний словник: 60 000 слів*. Право.
- Микитюк, О. М., & Злотін, О. З. (1995). *Словник з екології українсько-російсько-англійсько-німецько-французький*. ХДП.
- Миславський, В. Н. (2007). *Кінословник: терміни, визначення, жаргонізм*. ХДУМ ім. І. П. Котляревського.
- Некос, А. Н., Черкашина, Н. І., & Брусенцова, О. Д. (2013). *Екологія та неоекологія: термінологічний україно-російсько-англійсько-китайський словник-довідник*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна.
- Нелюба, А. (2012). *Словотворчість незалежної України, 1991–2011: словник*. Харківське історико-філологічне товариство.
- Нелюба, А. М., & Редько, Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015–2016): словник*. ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Харківське історико-філологічне товариство.

- Панов, М. І., Битяк, Ю. П., & Герасіна, Л. М. (2006). *Словник термінів з правової конфліктології*. Одиссей.
- Пилипчук, Д. (2020). *Словники української мови: 1596–2018: бібліографічний покажчик*. ВЦ «Просвіта».
- Пугач, М. П. (2017). *Словник-довідник з конфліктології для керівників навчальних закладів (у 2 частинах)*. Основа.
- Рябова, А. В. (2016). *Англо-український словник автомобільних термінів*. Національна академія НГУ.
- Словник музичної термінології* (2008). (відтворення видання: Державне видавництво України, 1930). Інститут енциклопедичних досліджень.
- Сметана, І. І. (2014). *Люстрована енциклопедія українського народу. Звичаї. Свята. Традиції* (Видання 2-е, стер.). Клуб Сімейного Дозвілля.
- Ткаченко, В. П., Чеботарьова, І. Б., Киричок, П. О., & Григорова, З. В. (2008). *Енциклопедія видавничої справи: навчальний посібник*. Прапор; ХНУРЕ.
- Туріщева, Л. В. (2009). *Словник шкільного психолога*. Основа.
- Ушерев-Маршак, О. В., & Латорець, К. В. (2010). *Бетони та сухі будівельні суміші: тлумачний словник*. Колорит.
- Шепітько, В. Ю. (2001). *Криміналістика: енциклопедичний словник: україно-російський і російсько-український: 1 500 термінів*. Право.
- Шепітько, М. В. (2020). *Кримінальна юстиція в латинських висловах і термінах: словник-довідник*. Право.

References

- Amosov, O. Y., & Ihnatenko, O. S. (2011). *Encyclopedia of public administration (in 8 volumes. Vol. 5: Territorial management)*. Vydavnytstvo KharRIDU "Mahistr". [In Ukrainian].
- Bytiak, Y. P. (2016–2018). *Great Ukrainian legal encyclopedia (in 20 volumes)*. Pravo. [In Ukrainian].
- Biletskyi, V. S., Suiarko, V. G., & Ishchenko, L. V. (2018). *Mineralogical dictionary: descriptions of more than 2,000 minerals*. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute". [In Ukrainian].
- Buchko, D. H., & Tkachova, N. V. (2012). *Dictionary of Ukrainian onomastic terminology*. Ranok-HT. [In Ukrainian].
- Vynnyk, O. P. (2006). *Dictionary of names of metaphorical origin in the field of economics*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Hladun, H. B. (2008). *Forest reclamation: a glossary of terms: a textbook*. Nove slovo. [In Ukrainian].
- Holik, V. S. (1995). *Russian-Ukrainian and Ukrainian-Russian dictionary of wheat*. Yuriev Research Institute. [In Ukrainian].
- Hurina, H. H. (2005). *Aesthetics: dictionary*. KSAC. [In Ukrainian].
- Demchenko, V. M. (2013–2014). *Dictionary of Ukrainian Studies*. Osнова. [In Ukrainian].

- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1993). Ukrainian grammar. Ukrainian Free University (Issue 11: Dictionary of Business Language). *Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha*. <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/card.php?1541>. [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1993). *Dictionary of the Business Language: Russian-Ukrainian: Terminology and Phraseology (Draft) (reprint edition)*. Ukrainian Free University. [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (1930). Russian-Ukrainian Dictionary of Business Language. DVU. *Rosiisko-ukrainski slovnyky*. <http://r2u.org.ua/main/dicts>. (accessed on 06.12.2022 p.) [In Ukrainian].
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M., & Strashkevych, V. (2018). *Dictionary of business language. Terminology and phraseology (reprint edition of 1930)*. Dmytro Buraho Publishing House. [In Ukrainian].
- Dukhopelnykov, V. M., & Kushnarov, S. S. (2017). *Dictionary of terms and expressions of documents of Ancient Russia and Russia of the XI–XVIII centuries*. V. N. Karazin Kharkiv National University. [In Ukrainian].
- Eco, U. (2015). *The history of European civilization*. In O. V. Smintina, I. S. Hornova, O. O. Fedenko (Eds.), *Greece: encyclopedia*. First edition: L'Antichità. Grecia / a cura di Umberto Eco. Milano, 2012. [In Ukrainian].
- Iehorov, B. O., Iehorova, H. H., & Ostashevskiy, M. O. (2001). *Russian-Ukrainian working dictionary of a specialist in electrical engineering: electrical machines*. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Kharkiv Lexicographic Society. [In Ukrainian].
- Zolotarov, V. O., & Zinchenko, V. M. (2011). *The English-French-Ukrainian Dictionary of Road Terms of the World Road Association (PIARC-AIPCR)*. Kharkiv National Automobile and Highway University. [In Ukrainian].
- Iniuotchkin, O. O. (2012). *Small encyclopedia of the director of the animation theater: a textbook*. Collegium. [In Ukrainian].
- Kavun, S. V., & Ohurtsov, V. V. (2008). *Glossary of the discipline "Administration and monitoring of computer network systems"*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Kalashnyk, V. S., Kyrychenko, O. Y., & Lysenko, O. A. (2006). *Russian-Ukrainian Dictionary of Radio Engineering, Radio Electronics and Radiophysics*. Naukova Dumka. [In Ukrainian].
- Kyrydon, A. M., Martyniuk, V. O., & Troian, S. S. (2011). *Reference dictionary book: international relations: country studies (in 2 parts)*. Osnova. [In Ukrainian].
- Kolosova, N. F., & Udalova, V. K. (1992). *Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian Dictionary of Library and Bibliographic Terms*. Kharkiv Institute of Culture. [In Ukrainian].
- Komova, M. V. (2003). *Ukrainian terminology (1948–2002): a bibliographic index*. Liha-Pres. [In Ukrainian].
- Komova, M. V. (2011). *Ukrainian documentary terminology: ways of formation and functional features: monograph*. Lviv Polytechnic National University publishing house. [In Ukrainian].

- Komova, M. V., & Petrushka, A. I. (2022). *Ukrainian terminological lexicography: 1940–2020: a study guide*. Novyi Svit-2000. [In Ukrainian].
- Kononenko, O. A. (2011). *Ukrainian mythology and cultural heritage: an illustrated dictionary-guide to mythological representations, beliefs, rites, legends and their echoes in folklore and later customs of Ukrainians*. V. Kononenko (graphics and drawings). Folio. [In Ukrainian].
- Korzh, O. O. (1993). *Russian-Ukrainian medical dictionary: a manual for orthopedic traumatologist*. Orthopedics, traumatology, prosthetics, 70. [In Ukrainian].
- Kotvitska, A. A. (2019). *Encyclopedic explanatory dictionary of pharmacy: Ukrainian-Latin-Russian-English*. Zoloti storinky. [In Ukrainian].
- Kryvenko, O. A., & Pavliv, V. V. (2012). *Encyclopedia of our Ukrainian studies*. L. P. Vyrovets (Designer). (3rd edition, revised and supplemented). Folio. [In Ukrainian].
- Krokhmal, E. M., Levytskyi, I. Y., & Blahonravina, L. O. (1995). *Five-language dictionary of basic terms and definitions in geodesy, photogrammetry and cartography*. V. V. Dokuchaiev Kharkiv National Agrarian University. [In Ukrainian].
- Kudelko, E. V., & Mints, S. J. (1969). *Handbook of library science and bibliography*. Editorial and publishing department of the Book Chamber of the USSR. [In Ukrainian].
- Kutko, I. (1997). *Psychology. Medical psychology. Psychiatry = Psychology. Medical psychology. Psychiatry = Psychology. Medical psychology. Psychiatry: terminology: Ukrainian, Russian, English terms: more than 9,000 word terms*. Hrihoriev Research Institute of Medical Radiology. [In Ukrainian].
- Kucheriavenko, P. Kh. (1994). *Explanatory and terminological dictionary of market economy: Ukrainian-Russian-English-German-French-Spanish dictionary-reference*. Institute of Systemic Studies of Education, KhPI. [In Ukrainian].
- Leontiev, D. (2010). *Architecture of Ukraine: from antiquity to the present: a large illustrated encyclopedia*. Ranok. [In Ukrainian].
- Malets, I. V. (2009). *Glossary of the discipline "Culturology"*. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. [In Ukrainian].
- Malysheva, N. R., & Mykytyn, I. S. (2017). *French-Ukrainian and Ukrainian-French legal dictionary: 60,000 words*. Pravo. [In Ukrainian].
- Mykytiuk, O. M., & Zlotin, O. Z. (1995). *Dictionary of ecology in Ukrainian-Russian-English-German-French*. KhSPI. [In Ukrainian].
- Myslavskiy, V. N. (2007). *Cinema dictionary: terms, definitions, argot*. Kotliarevskiy State University of Culture and Arts. [In Ukrainian].
- Nekos, A. N., Cherkashyna, N. I., & Brusentsova, O. D. (2013). *Ecology and neo-ecology: a terminological Ukrainian-Russian-English-Chinese dictionary*. V. N. Karazin Kharkiv National University. [In Ukrainian].
- Neliuba, A. (2012). *Word creation of independent Ukraine, 1991–2011: A dictionary*. Kharkiv Historical and Philological Society. [In Ukrainian].
- Neliuba, A. M., & Redko, E. (2017). *Lexical and word-formation innovations (2015–2016): a dictionary*. V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv Historical and Philological Society. [In Ukrainian].

- Panov, M. I., Bytiak, Y. P., & Herasina, L. M. (2006). *Dictionary of terms in legal conflictology*. Odissei. [In Ukrainian].
- Pylypchuk, D. (2020). *Dictionaries of the Ukrainian language: 1596–2018: bibliographic index*. All-Ukrainian Center “Prosvita”. [In Ukrainian].
- Puhach, M. P. (2017). *Dictionary-reference book on conflictology for heads of educational institutions (in 2 parts)*. Osnova. [In Ukrainian].
- Riabova, A. V. (2016). *English-Ukrainian dictionary of automotive terms*. National Academy of NGU. [In Ukrainian].
- Dictionary of musical terminology* (2008) (reproduction of the edition: State Publishing House of Ukraine, 1930). Institute of Encyclopedic Research. [In Ukrainian].
- Smetana, I. I. (2014). *Illustrated encyclopedia of the Ukrainian people. Customs. Holidays. Traditions* (2nd edition, revised). Klub Simeinoho Dozwillia. [In Ukrainian].
- Tkachenko, V. P., Chebotarova, I. B., Kyrychok, P. O., & Hryhorova, Z. V. (2008). *Encyclopedia of publishing: a textbook*. Prapor; Kharkiv National University of Radio Electronics. [In Ukrainian].
- Turishcheva, L. V. (2009). *Dictionary of school psychologist*. Osnova. [In Ukrainian].
- Usherov-Marshak, O. V., Latorets, K. V. (2010). *Concrete and dry building mixtures: explanatory dictionary*. Koloryt. [In Ukrainian].
- Shepitko, V. Y. (2001). *Criminalistics: an encyclopedic dictionary: Ukrainian-Russian and Russian-Ukrainian: 1 500 terms*. Pravo. [In Ukrainian].
- Shepitko, M. V. (2020). *Criminal justice in Latin expressions and terms: a dictionary reference*. Pravo. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 05.04.2023